

नागरी मूलभूत सुविधांच्या विकासासाठी
करावयाच्या कार्यवाहीसंबंधीची मार्गदर्शक तत्वे

महाराष्ट्र शासन

नगर विकास विभाग

शासन निष्णिय क्रमांक: जीईसन-१०९८/११२५/९८/नवि-२४

गांगालय, मुंबई - ४०००३२

दिनांक: - ४ जूलै, १९९८

प्रस्तावना : - वाढत्या नागरीकरणाबरोबर पाणी पुरवठा, जलनिःसारणा, रस्ते, दिवाबत्ती, पावसाळी पाण्यांची निचरा व्यवस्था, घन क्षेत्रा गोळा करणे व त्याची विलेवाट लावणे यासारख्या मूलभूत सुविधांची गरजही वाढते. नगरांच्या आर्थिक विकासासाठी व नागरीकांच्या स्वास्थ्यासाठी नागरी सुवीधांचा योग्य प्रमाणात पुरवठा होणे आवश्यक आहे.

२. सध्या अशा नागरी मूलभूत सुविधांची गरज व पुरवठा यामध्ये मोठी तफावत असल्याचे आढ कून येते. याचबरोबर, अशा सुविधांचा पुरवठा करण्यासाठी प्रकल्प तयार करणे, वित्त व्यवस्था करणे व प्रकल्पांची अंगलबजावणी योग्य रितीने पार पाडणे याबाबत नागरी स्थानिक संस्थांची मुरेशी तयारी नसते असे दिसून येते. अशी तयारी करण्याचे काम या संस्थांनी तत्परतेने हाती घेणे आवश्यक आहे. याबद्दल मार्गदर्शक तत्वे तयार करण्याची व ती निर्गमित करण्याची वाव शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार शासनाने आता पुढील प्रमाणे निष्णिय घोतला आहे.

शासन निष्णिय:- आपल्या नागरी मूलभूत सुविधांचा योग्य प्रकारे विकास करण्यासाठी महाराष्ट्रातील सर्व महानगरपालिका व "अ" वगतील नगरपालिकांनी खालील मार्गदर्शक तत्वे पाळावीत व त्यासंबंधीची कार्यवाही करावी असा आदेश शासन देत आहे.

प्रकल्प तयार करण्याची व अंगलबजावणी करण्याबद्दलची कार्यवाही

१. नागरी सुविधा पुरवठ्याचे नियोजन करण्यासाठी आपल्या संपूर्ण क्षेत्राचे प्रदेशवर्णन [टौपौग्राफिक] सर्वेक्षण १:२५०० परिभ्राणात करावे. यामध्ये १५२ मीटर \times १५ मीटरच्या घौकटींवर [इंड्रीड] पातळ्या नमूद कराव्यात व दर ०.५० मीटरच्या अंतराने समोऱ्या रेषा [कॅन्टर्स] दर्शविणारा

शक्यतो

नकाशा तयार करावा. असा नकाशा माहितीसह गणकावर संकलित करावा जो विविध कामांसाठी उपयुक्त होईल.

२० प्रत्येक नागरी सुविधेसाठी पुढील १५ ते २० वर्षांच्या कालावधीसाठी बृहत्योजना [मास्टर प्लॉन] तयार करावी. अशा योजनेमध्ये खालील बाबींचा प्रामुख्याने समावेश असावा.

- अ] नागरी फोट्राबद्दलची पार्श्वभूमि व भौतिक वैशिष्ट्ये.
- ब] सुविधांची स्थः स्थिती
- क] बृहत् योजना तयार करण्याची उद्दिष्टे
- ड] लोकसंख्या वाढीचे व सुविधांच्या गरजेचे मागणीचे अंदाज
- इ] तळांशान विषयक पर्याय
- फ] स्कूणा बृहत् योजनेमध्ये निश्चित केल्या कामांपैकी प्राथम्याने हाती घ्यावयाची कामे.

अशी बृहत् योजना तयार करण्याचे काम समैक्यांमार्फत अथवा पाणी पुरवठा व जलनिःसारण कामांबद्दल महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणांच्या पर्यावरण अभियांत्रिकी कक्षाकडून करून घ्यावे.

३० विविध सुविधांच्या बृहत् योजनांच्या आधारे पुढील १५-२० वर्षांच्या कालावधीसाठी एक बदलता भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रम [रोलींग कॅपिटल इनवेस्टमेंट प्रोट्रॉम] तयार करावा. अशा कार्यक्रमातील दरवर्षीच्या अपेक्षित भांडवली गुंतवणूकीचा वित्तीय तरतुदीसह त्या त्या वर्षांच्या वार्षिक अंदाजपत्राकात समावेश करणे आवश्यक आहे. कार्यक्रमानुसार तरतुद केली नसल्यास त्याचीकारणे अंदाजपत्राकात विषद करण्यात यावीत. भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रमाच्या तुलनेत मागील वर्षांच्या कामगिरीनुसार [भर अथवा तूट] पुढील वर्षांच्या भांडवली कार्यक्रमामध्ये गुंतवणूकीची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी सुयोग्य बदल करण्यात यावेत.

४० बृहत् योजना तयार केल्यानंतर गरजेनुसार व वित्त उपलब्धतेनुसार सुविधा पुरवठ्यासाठी प्राथम्य असलेल्या कार्यक्रमासाठी तपशीलवार अभियांत्रिकी संकल्पचिन्ह [डिझाईन] तयार करण्याचे कार्य हाती घ्यावे. याचबरोबर प्रकल्प मूल्यमापन व आटावा तंत्र [प्रोजेक्ट इंहॅल्युशन अॅन्ड रिच्व्हयु टेक्निक] दापर्य प्रकल्प अंमलबजावणीचा आराखाडा, छाचदि. तपशीलवार अंदाज, कंट्राटविषयक निविदा पत्रिका इ. बाबी तयार कराव्यात.

वित्त व्यवस्थेविषयक कार्यवाही

- भविष्य काळातील जमा व याची अदाज योग्य प्रका रे करता यावेत व यासंबंधीच्या नियंत्रणाची उपयुक्तता वाढविण्यासाठी आपली वार्षिक अदाजपत्रके महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगर पुरायती आणि औद्योगिक वसाहती अधिनियम, १९६५ च्या कलम १०२ च्या उपकलम [१] अन्वये तयार करण्यात आलेल्या महाराष्ट्र नगरपालिका लेखा संहिता, १९७१ च्या खंड २५ मध्ये दर्शविल्याप्रमाण तीन भागांमध्ये दुस्यम विवरणपत्रांसह तयार करावीत. हे तीन भाग [१] सर्वसाधारण [महसूली] लेखा, [२] भांडवली लेखा आणि [३] असाधारण आणि अन्य व निलेबन लेखा असे असावेत. तसेच मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम १२६, कलम १२६ ब, कलम १२६ जी, कलम १२६ ड, कलम १२६ एफ, मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम १९४९ च्या कलम ९५, कलम ९५ अ, कलम ९८ व नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम १९४८ च्या कलम ८३ अ, कलम ८३ ब, कलम ८६ अन्वये असावेत.
- वार्षिक लेखे अदाजपत्रांप्रमाणे वेगवेगळ्या भागात तयार करावेत व यामध्ये उत्पन्न व र्ध, निधीचे स्त्रोत व उपयोग व ताळेबंद या विवरणपत्रांचा समावेश असावा. दरवर्षी अंतर्गत लेखा परिषद करावी व त्याचा अहवाल तयार करावा.
- पाणी पुरवठा व जलनिःसारण यासारख्या मोठ्या खर्चाच्या सुविधांसाठी व ज्या सुविधांच्या विकासासाठी बाह्य स्त्रोतातून वित्त उभारणी केली असेल असा सुविधांसाठी शक्यतो तीनही भागांमध्ये स्कॅन्ड लेखे तयार करावेत.
- पाणी पुरवठ्यासारख्या ज्या सुविधांच्या वापरासाठी वापर आकार [यूजर चार्जेस] लावण शक्य आहे तेथे असा आकार असा सुविधा घालविणे व त्या सुस्थितीत बाबगणे [ऑपरेशन्स अँड मेनेन्स] यासाठी दरवर्षी लागणा-या खाड्हितका तरी महसूल जमा व्हावा इतक्या प्रमाणात नावावा. सध्या हा दर अधिग्रह्य कमी असल्यास तो टप्प्या टप्प्याने वाढवावा.
- मालमत्ता कराचे संगणकीकरण [कॉम्प्युटरायझेन] करावे. यामध्ये सुस्खातीला बिले तयार करणे यासारखी कामे हाती घ्यावती व नैतर सर्व आवश्यक माहिती संगणकावर संकलित केल्यानंतर मालमत्ता कराचे व्यवस्थापन पूर्णपणे संगणकाच्या मदतीने करावे.

६० पुढील ५ ते १० वर्षांच्या कालावधीसाठी आपल्या वित्त व्यवस्थेचे प्रक्षेपण करावे. यामध्ये उत्पन्न व छार्च आणि निधीचे स्त्रीत व उपयोग यांच्या अंदाजांचा व ताढेबैदांचा समावेश असावा.

७० भांडवलीं गुंतवणूक कार्यक्रमातील प्रकल्पांवरील खाचाची व त्यामध्ये अपेक्षित उत्पन्न आणि महसूली उत्पन्नाची लक्ष्ये इ. सह स्थानिक संस्थेवी स्कूल वित्तीय स्थिती विचारात घोर्ज एक प्राथम्य असणा-या [प्रायोरिटी] सुविधा प्रकल्पांचा समावेश असणारी पुढील ५ वर्षांसाठीची वित्त व कार्य योजना [फायनान्स ॲन्ड आॅपरेशन्स प्लैन] तयार करावी. अशा योजनेमध्ये गुंतवणूकीसाठी लागणा-या निधीचे स्त्रीत आणि अंतर्गत, कर्ज व अनुदानासारखे इत्यर स्त्रीत वेगवेगळे दरांविण्यात यावेत. अशा योजनेमध्ये ही मागील कामगिरी नुसार बदल करण्यात यावेत. गरंज भासल्यास अशी योजना समेतकीमार्फत तयार करून घ्यावी.

माहिती : यंत्रणा व संगणकीकरण :-

प्रदेशा वर्षीन नकाशा व त्याबद्दलची माहिती आणि मालमत्ता कराच्या संगणकीकरणाशिवाय एकमैकाशी संवंधित असलेल्या अंदाजफऱ्टाके, फ्लैट्स, भांडवलीं गुंतवणूक कार्यक्रम व वित्त व कार्य योजना यांचीही संगणकीकरणा करावे. यामुळे या योजनांचे स्वत्म बदलते ठेवणे शक्य होईल.

मुंबई महानगर : प्रदेशातील नागरी स्थानिक संस्था

मुंबई महानगर प्रदेशातील नागरी स्थानिक संस्थांना प्रकल्प तयार करणे, भांडवलीं गुंतवणूक कार्यक्रम आणि वित्त व कार्य योजना तयार करणे याबद्दलचे अभ्यास करण्यासाठी मुंबई महानगर प्रदेशा विळास प्राधिकरणाकडून अनुदाने उपलब्ध करून दिली जातात. याशिवाय संगणकीकरणासाठी तांत्रिकसहाय्य दिले जाते. मुंबई महानगर प्रदेशातील सर्व स्थानिक संस्थांनी या कायसिंहांची मुंबई महानगर-प्रदेशा विळास प्राधिकरणांचे सहाय्य घ्यावे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

१०८८/८८८
[नंद लाल]
प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन